

RİSALE-İ NUR'DA HADİS KABUL KRİTERLERİ

Mehmet Bilen*

Öz

Said Nursî, yaşadığı dönemin ilmî ve güncel meselelerini tartıştığı çok sayıda eser yazmıştır. Risale-i Nur diye bilinen bu eserlerinde dile getirdiği düşüncelerini temellendirmek için çok sayıda hadis zikretmiştir. O, hadislerin sıhhati ve bununla ilgili bazı tartışmalı konulara da değinmiştir. Bu konularla ilgili anlattıkları toplumda önemli bir kesim tarafından benimsenmiştir. Bu sebeple biz de bu makalede onun hadisin sıhhati ile ilgili kanaatlerini tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Risale-i Nur, Said Nursî, Hadis, Sıhhatin Kriterleri

Abstract

THE CRITERIA FOR ACCEPTANCE OF THE HADITH IN RISALE-I NUR

Said Nursi has written numerous works in which he discussed the scientific and current issues of his time. In these works known as Risale-i Nur he mentioned many hadiths in order to base his ideas mentioned in his works. He also mentioned about the authenticity of hadith and some controversial issues related to it. What he has told about these issues has been adopted by a significant segment of our society. For this reason, we will try to determine his opinions about the authenticity of hadith in this article.

Keywords: Risale-i Nur, Said Nursi, Hadith, The Criteria of Authenticity

GİRİŞ

İçinde yaşadığı tolu mu ciddi anlamda etkilemiş olan alimlerden biri, hayatını inancına feda eden Said Nursî'dir (1877-1960). Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı Nurs köyünde dünyaya gelen Said Nursî, ömrünün büyük bir kısmını sürgünlerde ve zindanlarda geçirmesine rağmen, her biri neredeyse milyonlarca kişiye ulaşan çok sayıda eser vermiştir. Eserlerinde yaşadığı dönemin gündemini meşgul eden siyasi, ilmi ve özellikle de imana taalluk eden meselelerine dair dile getirdiği görüşler, bu görüşlerin dayanağını oluşturan deliller ve anlatma üslubu insanların bakış açısını ciddi şekilde etkilemiştir. Ona tabi olanlar, onun farklı konulara dair yazdıklarını, adeta kesin doğrular olarak kabul ettiklerinden, birçok farklı meselede referans olarak göstermektedirler.

Said Nursî, yaşadığı dönemde ülkemizde yaygın bir şekilde benimsetilmeye çalışılan özellikle de İslam inanç esaslarına yönelik olumsuz yaklaşımlara Risale-i Nur'da cevap

Article Types/Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Makale Geliş Tarihi:29/24/2019, Accepted/Kabul Tarihi: 01/09/2019

Doi: 10.26791/sarkiat.558747

*Doç. Dr. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, bilenmehmet@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1225-860X>

vermeye çalışmıştır. İslam inanç esaslarını aklileştirmeyi esas alan bir bakış açısıyla kaleme alınan bu risalelerde, her Müslüman alimin yaptığı gibi ele aldığı meselelerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinden istifade etmiştir. Bu münasebetle eserlerinde hadise dair pek çok konuya da değinmiştir. Bu konularla ilgili düşünce ve yaklaşımları toplumumuzun Hz. Peygamber (s.a.v.) ve hadislerine yönelik algısının oluşmasında önemli katkı sunmuştur. Eserlerinde yer verdiği hadisler ve bu hadislerin sıhhatine dair yaptığı değerlendirmeleri insanlardan çok ciddi bir kabul görmüştür. Bu münasebetle onun görüşlerinin tespitinin son derece önemli olduğunu düşünüyoruz. Binaenaleyh makalemizde büyük ölçüde geleneğimizde hakim olan tavrın devamı olan söz konusu kanaatlerini tespit etmeye çalışacağız. Bu amaçla önce hadisin kabulünde aradığı şartlar üzerinde duracağız.

1. Risale-i Nur'da Hadis Kabul Kriterleri

İslam'a dair yazılmış eserlerin temel referans kaynağını oluşturan Kur'an-ı Kerim, aynı zamanda kendi dışındaki kaynaklar için bir ölçüdür. Başka bir ifade ile Kur'an-ı Kerim diğer kaynakların doğruluğunun tespiti noktasında bir mihenk taşı konumundadır. Kur'an vahyinin hayata geçirilmiş şekli olarak nitelendirebileceğimiz İslam'ın ikinci kaynağı olan Hz. Peygamber'in (sav) sünneti de bütün İslamî ilimlere dayanak teşkil etmektedir. Ana kaynağı Kur'an olan sünnet, çoğunlukla hadis rivayetleriyle bize ulaşmıştır. Dolayısıyla doğru bir sünnet anlayışına sahip olabilmek için sahih rivayetlerle gelen hadisleri esas almak gerekmektedir. Bu sebeple hadislerin sıhhati meselesi her dönemde bazı tartışmalara konu olmuştur. Said Nursî de her ne kadar hadis meselelerine dair müstakil bir kitap telif etmemişse de eserlerinde işlediği konularla ilgili çok sayıda rivayet zikretmiştir. O, hem bu rivayetlerle ilgili yaptığı değerlendirmelerde hem de kullandığı rivayetler dolayısıyla kendisine yapılan tenkitlere verdiği cevaplarda hadislerin kabulünde aradığı özelliklerin neler olduğuna dair bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bunlardan hareketle onun bir hadisin kabulünde aradığı kriterlerin ne olduğunu tespit etmek mümkündür. Söz konusu açıklamalarına geçmeden önce onun söylediklerini mukayese edip bazı değerlendirmelerde bulunmak için sahih hadisin tanımı ve şartlarının neler olduğuna dair kısaca bilgi vermenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

Hadis Usûlünde Sahih hadis, *adalet ve zapt sahibi ravilerin muttasıl bir isnadla rivayet ettikleri şaz ve muallel olmayan hadis* şeklinde tanımlanmıştır.¹ İbnu's-Salah'ın formüle ettiği bu tanım, sahih hadis için yapılmış yegane tanım olmasa da kendisinden sonra gelen hadis usulü kaynaklarının hemen hepsinde aynı şekilde tekrar edilmiştir. Bu tanımda sahih hadiste bulunması gereken beş özellikten söz edilmektedir: 1. Senedin muttasıl olması: Senedin başından sonuna kadar raviler arasında herhangi bir kopukluğun bulunmaması anlamına gelmektedir. Yani her ravi, hadisi kendinden önceki raviden/şeyhinden doğrudan almış olmalıdır. 2. Ravinin adaleti: Kişinin dindarlığıyla alakalı olan bu özellik ile ravinin doğru ve güvenilir biri olup; şirk, fisk, bid'at, yalan ve isyandan uzak kalması kastedilmektedir. 3. Ravinin zabtı: Ravinin aldığı hadisi tam olarak aktarabilmesi kastedilmektedir. Bunun için hadisi ezberinde veya yazılı olarak muhafaza etmesi gerekmektedir. Hafızası sağlam olmayan, çokça hata yapan, çokça

¹Bkz. Ebu Amr Takiyuddin Osman İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, Thk. Nurettin İtr, Daru'l-Fikr, Dimâşk, 1986, 11-12; Ebu Zekeriyâ Yahya b. Şeref en-Nevevi, *et-Takrîb ve't-Teyşîr li Ma'rîfeti's-Suneni'l-Beşîri'n-Nezîr*, Beyrut, 1986, 21; Ahmet b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Nuzhetu'n-Nazar Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*, thk. Abdülkerim el-Fudaylî, Beyrut, 2009, 38; Muhammed Cemaluddin el-Kâsimî, *Kavâ'idu't-Tahdîs*, thk. Muhammed Behçet el-Baytar, Beyrut, 1993, 121.

yanılan ve hadisleri birbirine karıştıran ravilerin rivayet ettikleri hadisler merdûd kabul edilmektedir. 4. Hadis şaz olmamalıdır. Yani sahih hadisi rivayet eden güvenilir (sika) ravi, bu rivayetinde kendisinden daha güvenilir olan (evsak) bir raviye veya güvenilir raviler topluluğuna muhalif rivayette bulunursa hadisi şaz kabul edilmektedir. Bu, hadisin sıhhat vasfını kaybetmesine sebep teşkil etmektedir. 5. Hadis, muallel olmamalıdır. Yani sıhhatini bozan gizli bir kusur bulunmamalıdır. Görünürde sahih olarak bilinen herhangi bir hadisin, sıhhatini bozan gizli bir kusur tespit edilirse hadis muallel olarak tavsif edilir ve sahih olmaktan çıkar.²

Klasik Hadis usulünde genel kabul gören sahih hadis tanımında üzerinde durulan temel hususların isnad ile alakalı oldukları görülmektedir. Bunun yanında hadisin muhtevasını dikkate alan bir yaklaşım da bulunmaktadır. Daha çok ehl-i rey/fukaha ile özdeşleşen bu yaklaşımda hadisin anlamı, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, mütevatir ve meşhur sünnete, tarihi gerçeklere, aklî hakikatlere aykırı olmaması, tutarsızlık içermemesi, lafzında bozukluk bulunmaması gibi bazı kriterler ışığında değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.³ Bu yaklaşım tarzında senedin sahihliğine dikkat edildiği de görülmektedir. Dolayısıyla hadisin sıhhati için farklı kriterler arayan alimler, hadisler hakkında farklı hükümler verebildikleri gibi, yukarıdaki tanımda zikredilen şartlar çerçevesinde hadisin sıhhatini tespit etmeye çalışan alimler de farklı sonuçlara varabilmişlerdir. Bu, konunun icthadi olmasından kaynaklanan bir durumdur.

Sahihsinin tanımıyla ilgili bu kısa girişten sonra Said Nursî'nin hadislerin sıhhatiyle ilgili görüşlerine geçmek istiyoruz.

Herhangi bir hadisin sıhhatini reddetmenin ilmi bir mesele olduğunu ve hadisi inkar etmek anlamına gelmediğini ortaya koyan Said Nursî'nin bir hadisin sahih olarak kabul edilmesi için hangi kriterleri aradığını anlamak için Beşinci Şua'ya bakmak gerekir. Nursî, burada Deccâl ile ilgili kullandığı bazı hadislerin zayıf ve uydurma olduğuna dair hakkında Afyon mahkemesine sunulmak üzere oluşturulan bilirkişi raporuna cevaben şöyle demektedir:

"İddiacı demiş: "Bütün tevilleri yanlışdır ve o rivayetler, ya mevzu veya zayıftır." Biz dahi deriz: Tevil demek, yani "Bu mânâ bu hadisten murad olmak mümkündür, muhtemeldir" demektir. Mantıkça o mânânın imkânını reddetmek ise, muhaliyetini ispat etmekle olur. Halbuki o mânâ gözle görüldüğü ve tahakkuk ettiği gibi, hadisin mânâ-yı işârî tabakasının külliyyetinde bir fert olması bilmüşahede mucizâne bir lem'ayı ihbar-ı gaybîyi bu asrın gözüne gösterdiğinden, hiçbir cihetle kabil-i inkâr ve itiraz olamaz. Hem o "Bütün rivayetler mevzudur veya zayıftır" iddiacının demesi üç vecihle yanlış olduğu, cetvelde ispat edilmiş.⁴

Birisi: Bir milyon hadisi hıfzına alan İmam-ı Ahmed İbn-i Hanbel ve beş yüz bin hadisi hıfzeden İmam-ı Buhârî'nin cesaret edemedikleri ve o nefyin ispatı kabil olmadığı ve

² Sıhhatin şartlarının açıklaması için ayrıca bkz. İbn Hacer, *Nuzhetu'n-Nazar*, 38-39; es-Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve İstilahları*, Ankara, 186, 119-120; Talat Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, Ankara, 1985, 383-389; Mehmet Bilen, *Hadislerin Sıhhatinin Tespitinde Yorumun Etkisi*, (İslam ve Yorum kitabı içinde), Malatya, 2017, 2:575-576.

³ Metin tenkidi ve kriterleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Musfir Azmullah Dumeynî, *Hadiste Metin Tenkidi Metodları*, çev. İlyas Çelebi, Adil Bebek, Ahmet Yücel, Kitabevi yay. İstanbul, 1997; M. Hayri Kırbasoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Kitâbiyât yay., Ankara, 2002, 170-334.

⁴ Said Nursî, *Şuâlar*, Envar Neşriyat, İstanbul, 2014, 400-401. Said Nursî, hakkında oluşturulan bilirkişi raporunda dile getirilen hususların yanlışlığına dair 90 maddeden oluşan bir liste hazırlamıştır. Cetvelden kasıt budur. Bkz. *Şuâlar*, 405-427.

bütün hadis kitaplarını görmediği ve ümmetin ekseriyeti her asırda o rivayetlerin mânâlarının zuhurlarını veya o küllînin bir ferdiğini görmesini bekledikleri ve ümmetçe telâkki-i bilkâbul derecesine yakınlaşmış ve aynı hakikat bazı nümune ve fertleri meydana çıkıp görüldüğü halde, o rivayetleri külliyetle inkâr etmek on cihetle hatadır.

İkinci vecih: "Mevzudur" mânâsı, "Bu rivayet an'aneli, senedli hadis değil" demektir. Yoksa mânâsı yanlıştır demek değildir. Madem ümmette, hususan ehl-i hakikat ve keşif ve bir kısım ehl-i hadis ve ehl-i ichtihad kabul edip mânâlarının vukularını beklemişler. Elbette o rivayetlerin durûb-u emsal gibi umuma bakan hakikatleri vardır. Üçüncü vecih: Hangi mesele veya rivayet var ki, meşrepleri, mezhepleri muhtelif âlimlerin bir kitabında ona itiraz edilmesin? Meselâ, İslâm içinde birkaç deccal geleceğine dair rivayetlerden birisi bu hadîs-i şerîf, sarîh bir surette Cengiz ve Hülâgû fitnesinden haber verir: *لن تزال الخِلافة في ولد عمي صنو أبي العباس حتى يسلموها إلى الدجال*. Yani, "Uzun zaman hilâfet-i Abbâsiye devam edecek, sonra o saltanat Deccal eline geçecek"⁵ diye, beş yüz seneden sonra İslâm içine bir deccal gelecek, o hilâfeti bozacak gibi ki, eşhâs-ı âhîrzamandan çok rivayetler haber verdikleri halde, mezhebi ayrı veya fikri müfrit bir kısım ehl-i ichtihad kabul etmemişler, mevzu veya zaifdir demişler."⁶

Said Nursî'nin bu açıklamalarından, onun bir hadisi kabul edip Risale-i Nur'da zikretmesi için hadis imamları tarafından rivayet edilmesi ve manasının sahih olması şeklinde iki özellik aradığını söylemek mümkündür. Şimdi bu özellikleri detaylı bir şekilde ele almak istiyoruz.

1.1. Hadisin Hadis İmamları Tarafından Rivayet edilmiş Olması

Said Nursî, muhaddislerin kaynaklarında naklettikleri hadislerin sahih olduğu kanaatini taşımaktadır. Ona göre Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Muslim gibi meşhur muhaddislerin kendi kitaplarında tahrîc ettikleri hadisler sahih kabul edilmelidir. Bu hususun tam olarak anlaşılabilmesi için Said Nursî'nin risalelerde hadis kaynaklarına dair yaptığı değerlendirmelerini ele almakta yarar bulunmaktadır.

Said Nursî'nin hadis kaynakları hakkında söylediklerini zikretmeden önce konuyla ilgili geleneğimize hakim olan bakış açısına kısaca değinmenin yerinde olacağını düşünürüz.

Hz. Peygamber (s.a.v.), yaşantısıyla ahabına Allah'ın Kelâmı'na göre hayatlarını nasıl dizayn edeceklerini öğretmiştir. Ashabı da onun ortaya koyduğu bu en güzel örneğe gereken önemi vermiş, hayatlarını ona göre düzenlemeye çalışmış ve insanlara ulaştırmak için ciddi uğraşlar vermişlerdir. Sünnetinin nakli hususunda çok titiz davranan sahabenin, tabii nesline aktardığı ve büyük çoğunluğu şifahi olarak gelen hadisler, hicri birinci asrın sonu ile ikinci asrın başlarına denk gelen dönemde tedvin edilmiştir. Tasnif dönemiyle birlikte hadisler, muhaddisler tarafından ale'r-ricâl ve ale'l-ebvâb türü eserlerde farklı şekillerde toplanmaya başlamıştır. Tasnif döneminin altın çağı ise meşhur hadis kaynaklarının yazıldığı hicri üçüncü asırdır. Hadis alimleri, bu asırda hadislerin sahihini sakiminden ayırmak için belirledikleri kriterler ışığında icthatta bulunup; zann-ı galiplerine göre sahih olduğuna kanaat getirdikleri hadisleri yazdıkları kitaplarda toplamışlardır.⁷

⁵ Deylemî, Ebu Şucâ' el-Hemedânî, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, thk. Said b. Besyunî Zağlûl, Beyrut, 1986, 3:447, hadis no: 5371.

⁶ Nursî, *Şuâlar*, 401.

⁷ Bkz. Mehmet Bilen, *İbn Hacer'in Buhârî Savunusu*, Ankara, 2013, 7.

Hadis musanniflerinin yaptıkları icthad sonucunda sahih olduğunu belirttikleri hadisler sonraki dönemlerde çok büyük önem atfedilmiştir.⁸ Özellikle *Sahihayn* olarak bilinen Buhârî ve Muslim'in kitaplarında yer alan hadislerin sıhhati adeta kesin olarak kabul görmüştür. Öyle ki geleneğimizde Buhârî ve Muslim'in kitaplarında yer alan hadislerin sahih olduğuna dair talakı üzerine yemin eden birinin talakının düşmeyeceği dahi iddia edilmiştir.⁹ Said Nursî'nin de Hadis kaynakları hakkında geleneğimizin bu hakim anlayışından etkilendiği görülmektedir. "... *Hususan Buharî, Müslim, İbni Hibban, Tirmizî gibi kütüb-ü sahiha, tâ zaman-ı Sahabeye kadar, o yolu o kadar sağlam yapmışlar ve tutmuşlar ki, meselâ Buharî'de görmek, aynı sahabeden işitmek gibidir,*"¹⁰ şeklindeki sözleri buna işaret etmektedir.

Mektubat'ta yer alan şu sözleri de onun başta Buhârî ve Muslim olmak üzere hadis ulemasına duyduğu güveni açıkça ortaya koymaktadır:

"İşte, *Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmdan bize naklolunan mucizatu ve delâil-i nübüvveti, kısm-ı âzâmı tevatür ile, ya sarihî, ya manevî, ya sükûtî. Ve bir kısmı, çendan haber-i vahid ile, fakat öyle şerait dahilinde, nekkad-ı muhaddisîn nazarında kabule şayan olduktan sonra, tevatür gibi kat'iyeti ifade etmek lâzım gelir. Evet, muhaddisînin muhakkikîninden "el-hâfiz" tabir ettikleri zatlar, lâakal yüz bin hadisi hıfzına almış binler muhakkik muhaddisler, hem elli sene sabah namazını işâ abdestiyle kılan müttakî muhaddisler ve başta Buharî ve Müslim olarak kütüb-ü sitte-i hadisiye sahipleri olan ilm-i hadis dâhileri, allâmeleri tashih ve kabul ettikleri haber-i vahid, tevatür kat'iyetinden geri kalmaz."*¹¹

⁸ Hadislerin sıhhatinin tespitinde icthadın etkisi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mehmet Bilen, *Hadislerin Sıhhatinin Tespitinde Yorumun Etkisi*, (İslam ve Yorum kitabı içinde), Malatya, 2017, 2:573-587.

⁹ Ebu Nasr es-Siczi'den (ö.444/1052) şöyle dediği nakledilmiştir: "Fakihler ve onların dışındaki alimler, eğer bir adam Buhârî'deki hadislerin tümü sahihtir ve Rasulullah (s.a.v.) tarafından söylenmiştir ve bunda şüphe yoktur diye talakı üzerine yemin ederse yalan söylememiş olduğu ve talakının düşmeyeceğinde icma etmişlerdir." (Bkz. İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, Thk. Nurettin İtr, Daru'l-Fikr, Dimaşk, 1986, 26). İmamı'l-Haremeyn el-Cuveynî'den de (ö.478/1085) "Müslümanlar *Sahihayn*'ın sıhhatinde icma ettikleri için bir insan Buhârî ve Muslim'in sıhhatine hükmettikleri *Sahihayn* hadislerinin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözü olduğuna eşinin talakı üzerine yemin ederse talakı düşmez," dediği nakledilmiştir. (Bkz. İbnu's-Salâh, *Siyânetu Sahîhi Muslim mine'l-İhlal ve'l-Galat ve Himâyetuhu mine'l-İskât ve's-Sakat*, thk. Muvaffik b. Abdullah b. Abdulkadir, Daru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1984, 85-86).

¹⁰ Nursî, Said, *Mektubât*, Zehra Yay. İstanbul, 1998, 151.

¹¹ Nursî, *Mektubat*, 110. O, hadis kaynaklarının tarihi seyrini de şu şekilde açıklamaktadır: "Hem sahabeler, Kur'an'ın ve ayetlerin hıfzından sonra, en ziyade Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmun ef'al ve *akvalinin muhafazasına, bahusus ahkâma ve mucizata dair ahvaline bütin kuvvetleriyle çalıştıklarını ve sıhhatlerine pek çok dikkat ettiklerini, tarih ve şîver şehadet ediyor. Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâma ait en küçük bir hareketi, bir sîreti, bir hâli ihmal etmemişler ve etmediklerini ve kaydettiklerini, kütüb-ü ehadisiye şehadet ediyor.*

Hem asr-ı saadette mucizatu ve medar-ı ahkâm ehadisi, kitabette çoklar kaydedip yazdılar. Hususan Abadile-i Seb'a kitabette kaydettiler. Hususan, "Tercümanü'l-Kur'an" olan Abdullah ibn-i Abbas ve Abdullah ibn-i Amr ibni'l-Âs, bahusus otuz kırk sene sonra tâbînin binler muhakkikleri, ehadisi ve mucizatu yazı ile kaydettiler. Daha ondan sonra, başta dört imam-ı müçtehid ve binler muhakkik muhaddisler naklettiler, yazıyla muhafaza ettiler. Daha hicretten iki yüz sene sonra, başta Buharî, Müslim, kütüb-ü sitte-i makbule vazîfe-i hıfzı omuzlarına aldılar. İbn-i Cevzî gibi şiddetli binler münekkitler çıkıp, bazı mülhidler veya fikirsiz veya hıfzsız veya nâdanların karıştırdıkları mevzu ehadisi tefrik ettiler, gösterdiler. Sonra, ehl-i keşfin tasdikiyle, yetmiş defa Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm temessül edip yakaza halinde onun sohbetiyle müşerref olan Celâleddin-i Süyutî gibi allâmeler ve muhakkikler, ehadisi sahihanın elmaslarını sair sözlerden ve mevzuattan tefrik ettiler."(Mektubat, 132-133).

Burada aktardığımız sözlerden hareketle, Said Nursî'nin, hadis imamlarının kabul ettiği hadisler sahihtir ve bir hadisi Buhârî'nin *Sahîh*'inde görmek sahabeden işitmek gibidir; dolayısıyla Buhârî'deki hadislerden şüphe duymamak gerekir,¹² kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki hadis tashihi icthadi bir meseledir. İctihadi meselelerde kat'ilik söz konusu olmaz. Nitekim Said Nursî'nin icthadla ilgili dile getirdiği şu sözlerden de bu sonucun çıkarılabileceğini düşünürüz.

*“Müstaid, müçtehid olabilir; müşerri' olamaz. İctihadın şartını haiz olan her müstaid, ediyor nefsi için nass olmayanda icthad; ona lâzım, gayre ilzam edemez. Ümmeti davetle teşri' edemez. Fehmi, şeriaten olur; lâkin şeriat olamaz. Müçtehid olabilir, fakat müşerri' olamaz.”*¹³

Said Nursî'nin muhtemelen Kur'an ve hadis naslarından hüküm çıkarmak amacıyla yapılan içtihatları kastederek dile getirdiği bu görüşler, her türlü yorum için geçerli kabul edilmelidir. Hadislerin sıhhatine dair verilen hükümler de tıpkı fikhî meselelerdeki hüküm istinbatına dair yapılan icthad gibidir. Dolayısıyla hadisin sıhhatine dair verilen hüküm, hükmü vereni bağlar ama başkaları için aynı şey söz konusu olmaz. Bu sebeple “ister *Sahihayn* hadisleri olsun, ister diğer hadis imamlarının kabul ettiği hadisler olsun yahut ümmetin icmaı ile kabul edilen haberler olsun hepsinin doğruluğunu ortaya koymak nazar ve istidlale dayanmaktadır. Bu şekilde gelmiş olan haberlerin bu tür özellikleri taşımayan âhâd haberlere kıyasla tercih ve kabullerini sağlayan bir ayrıcalıkları bulunmaktadır. Ama bu onların sübutlarının kat'i olduğu anlamına gelmez. Zira bu tür haberlerle ilgili verilen hüküm hadis alimlerinin zann-ı galiplerinden oluşmaktadır.”¹⁴ Bu da bir hadis için verilmiş olan sıhhat hükmünün kat'i değil zannî olduğu anlamına gelmektedir. Başka bir ifade ile bu hükümler görecelidir ve değişebilir. Bir alimin “sahihtir” dediği bir hadis için başka bir alim yaptığı araştırma neticesinde “sahih değildir” diyebilir.

Said Nursî'nin yukarıda aktardığımız “*Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmdan bize naklolunan mucizâtı ve delâil-i nübüvveti, kısm-ı âzamı tevatür ile dir, ya sarîhî, ya manevî, ya sükûtî. Ve bir kısmı, çendan haber-i vahid ile dir. Fakat öyle şerait dahilinde, nekkad-ı muhaddisîn nazarında kabule şayan olduktan sonra, tevatür gibi kat'iyeti ifade etmek lâzım gelir,*” şeklindeki sözleri de tartışmaya açıktır. Zira onun eserlerinde yer verdiği mucizelere dair rivayetler âhâd haberlerdir. Âhâd haber, kat'i değil zanni bilgi ifade etmektedir. Her ne kadar bazı hadisçiler âhâd haberin kat'i bilgi ifade ettiğini söylemişlerse de genel kabul görmüş görüş, zan ifade ettiği şeklindedir.¹⁵

1.2. Hadisin Manasının Doğru Olması

Said Nursî'nin yukarıda zikrettiğimiz sözlerden hareketle şunu söylemek mümkündür: Bir hadisin sahih bir isnadının bulunmaması mananın sahih olmadığı anlamına gelmez. Mananın doğru olması hadisin kabulü için yeterlidir.¹⁶

Said Nursî'nin bir hadisin senedinin sahih olmaması halinde bile manasının doğru olabileceği ve buna göre hadisin kabul edilebileceği görüşünde olduğu anlaşılmaktadır. Ona göre bir hadisin mevzu olduğunu belirtmek onun isnadının bulunmamasından

¹² Bkz. Bilen, Mehmet, Said Nursî ve Hadîs, Ankara, 2013, 119-120.

¹³ Nursî, *Lemeat (İctimaî Reçeteler içinde)*, 395; *Sözler*, Tenvir neş. 657.

¹⁴ Bilen, *Said Nursî ve Hadîs*, 120.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Bilen, *Said Nursî ve Hadîs*, 52 vd.

¹⁶ Bkz. Bilen, *Said Nursî ve Hadîs*, 133-140.

kaynaklanmaktadır. Onun, mehdi ile ilgili hadislerin tümünün zayıf olduğunun iddia edilmesi üzerine söylediği şu sözleri bu kanaatimizi pekiştirmektedir:

*“Hangi mesele var ki, bazı kitaplarda ona ilişilmesin? Hattâ İbn-i Cevzî gibi büyük bir muhaddis bazı sahih ehâdîsi mevzu dediğini, ulemalar taaccüble nakletmişler. Hem her zayıf veya mevzu hadisin manası yanlıştır demek değildir. Belki an’aneli sened ile hadisiyeti kat’î değildir demektir. Yoksa manası hak ve hakikat olabilir.”*¹⁷ Bu sözü, Nursî’nin zayıf ve mevzu hadisleri eserlerinde zikredip delil olarak kullanması için mananın doğruluğunu yeterli gördüğünü ortaya koymaktadır.

Said Nursî’nin hem zayıf ve mevzu hadislerle ilgili sözlerinde, açıkça bu hadislerin sahih olduğunu söylemediği belirtilerek, manası doğru olan sözleri sahih hadis olarak kabul ettiği şeklinde değerlendirmenin yanlış olduğu ileri sürülebilir. Elbetteki o, aktardığımız sözlerinde açıkça söz konusu hadislerinin manaları doğru olduğundan hadisler sahihtir şeklinde bir açıklamada bulunmamaktadır. Ama söz konusu hadisleri eserine alıp görüşlerine delil olarak zikretmesine yönelik yapılan eleştirilere verdiği cevapta, bu hadisleri eserine almasının gerekçesi olarak hadisin mevzu veya zayıf olmasının manasının yanlış olduğu anlamına gelmeyeceği şeklinde açıklamada bulunması, kanaatimizi şekillendirmektedir. Bu açıklamalar, onun söz konusu rivayetlerin manalarını sahih kabul ettiği için eserine aldığı/kabul ettiğini göstermektedir. Böyle bir kabulü olmasaydı söz konusu rivayetleri eserlerine almaması gerekirdi diye düşünüyoruz.

Hadislerin kabulünde senedi esas alan ulemanın yöntemine uygun olmayan ve bazı mahzurlar içeren böyle bir yaklaşım tarzı, manası doğru olan her sözün Hz. Peygamber’e (s.a.v.) isnad edilmesinin yolunu açar. Muhakkak ki Hz. Peygamber, manası yanlış olan bir şey söylemez. Ama manası doğru olan her söz de onun sözü olarak ileri sürülemez. Bunun önüne geçmek için senedin sıhhatinden ödün verilmemelidir. Zira Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadislerini senedleriyle birlikte rivayet etmek bu ümmetin en belirgin özelliklerinden biridir. Dolayısıyla bir hadisin sahih kabul edilebilmesi için öncelikle sahih bir senedle gelmesi gerekmektedir. Böylece rivayetin kaynağına aidiyeti yani sübutu tespit edilmiş olur.

Ehl-i Hadis alimleri gibi Ehl-i Rey alimleri de hadislerin sahih senedle gelmiş olması gerektiğini kabul etmişlerdir. Bundan hareketle Müslümanlarda ilmî gelenek bu şekilde oluşmuştur diyebiliriz. Ama senedin sıhhati, tek başına hadisin sıhhatini tespit etmek için yeterli olmayabilir. Zira senedin sıhhati her zaman metnin sıhhatini ortaya koymada yeterli değildir. Bunun için metnin de incelenmesi ve tenkide tabi tutulması gerekmektedir.

Hadisçilerin bir hadisin sıhhati için gerekli gördükleri şartları dikkate almayıp mananın doğruluğunu hadisin kabulü için yeterli kabul etmenin, Said Nursî’nin birinci maddede dile getirdiği hadisçilerle ilgili kanaatine uymadığını düşündüğümüzü belirtmek istiyoruz. Zira o kadar güven duyduğu hadis alimleri yukarıda sahih hadisin tanımında belirttiğimiz gibi sıhhat için isnadın muttasıl ve ravilerin adalet ve zabt açısından güvenilir olmalarını şart koşmuşlardır. Dolayısıyla manası doğru olsa bile eğer hadisin sahih bir senedi yoksa Hz. Peygamber’e isnad edilemez.

Nursî, şu sözlerinde de muhaddislerin hadislerin sıhhati hakkında hüküm vermede ne kadar mahir olduklarını belirttikten sonra *“her mevzu şeyin manası yanlıştır demek*

¹⁷ Nursî, *Müdafaaalar*, Zehra Yay. İstanbul, 2011, 321; *Şualar*, 420.

değildir; belki "Bu söz hadis değildir" demek suretiyle onların hükümlerine riayet edilemeyebileceğini de ima etmektedir.

“Evet, fenn-i hadisin muhakkikleri, nekkadları o derece hadisle hususiyet peyda etmişler ki, Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâmin tarz-ı ifadesine ve üslûb-u âlisine ve suret-i ifadesine ünsiyet edip meleke kesb etmişler ki, yüz hadis içinde bir mevzuu görse, "Mevzudur" der. "Bu hadis olmaz ve Peygamberin sözü değildir" der, reddeder. Sarraf gibi, hadisin cevherini tanır, başka sözü ona iltibas edemez. Yalnız, İbn-i Cevzî gibi bazı muhakkikler, tenkitte ifrat edip, bazı ehadis-i sahihaya da mevzu demişler. Fakat her mevzu şeyin manası yanlıştır demek değildir; belki "Bu söz hadis değildir" demektir.”¹⁸

Muhaddislerin kanaatlerine son derece güven duyduğunu belirten bu tür açıklamaların sahibinden onların hadisin sıhhatinde aradıkları senedin sıhhati şartını göz ardı etmemesi beklenirdi.

Yukarıda naklettiğimiz “Hangi mesele veya rivayet var ki; meşrepleri, mezhepleri muhtelif âlimlerin bir kitabında ona itiraz edilmesin.” şeklindeki sözleriyle rivayetler konusunda farklı hükümlerin verilmiş olduğuna da dikkat çeken Said Nursî, taraflardan birinin görüşünü esas alarak hadis hakkında hüküm verilebileceğini ima etmekte ve dolayısıyla itiraza uğrayan rivayetler noktasında onları sahih kabul eden alimlerin görüşlerini kabul ettiğini ortaya koymaktadır.

Bir rivayetin sıhhati ile ilgili verilmiş olan farklı hükümler, meselenin ictihada dayanmasından kaynaklanmaktadır. Böyle olunca birini tercih etmek elbetteki makul karşılanmalıdır. Ama takınılması gereken tavrın, bu tür rivayetlerle ilgili olarak hem isnad hem de metin açısından bir inceleme yaptıktan sonra karar vermek şeklinde olması gerektiğini düşünüyoruz.¹⁹

Son olarak naklettiği hadislerle yönelik eleştirileri reddetmesinin yukarıda dile getirdiğimiz şartlara göre davranmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bu sebeple hadis kaynaklarında yer alan veya kaynaklarda yer almasa da manasının doğru olduğunu düşündüğü hadisleri kabul etmektedir. Eserlerinde zayıf ve mevzu olarak nitelendirilmiş olan hadislerle yer vermesi de bundan kaynaklanmaktadır diye düşünüyoruz.

2.Risale-i Nur'da Yer Alan Hadislerin Kaynaklara Göre Dağılımı

Said Nursî'nin eserlerinde kullandığı hadislerde aradığı kriterleri incelediğimiz bu çalışmada onun Risalelerde naklettiği hadislerin kaynaklarına göre dağılımını ele almanın konuyu tamamlayıcı bir katkı sunacağı izahtan varestedir. Burada daha önce *Said Nursî ve Hadis* adlı kitabımızda Abdulkadir Badıllı'nın *Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları* adlı eserinde verdiği kaynakları esas alarak hazırladığımız tabloyu aktaracağız.²⁰ Badıllı, eserinde 1078 hadisin kaynağını tespit etmeye çalışmıştır.

¹⁸ Nursî, *Mektubat*, 110.

¹⁹ Bilen, *Said Nursî ve Hadis*, 136.

²⁰ Bkz. Bilen, Mehmet, *Said Nursî ve Hadis*, 127-130. Badıllı, kitabında 1078 tane hadisin kaynağını tespit etmeye çalışmaktadır. Bu sayı, Said Nursî'nin risalelerde kullandığı hadislerin sayısından daha fazladır. Bunun sebebi, onun Said Nursî'nin talebesi Ahmed Fevzi Kul'un hazırlamış olduğu *Maidetu'l-Kur'an* adlı eserdeki 14 hadis ile “Hazret-i Üstadın Hâl ve Tavırlarına Uygun Gelen Bazı Hadi-i Şerifler” başlığı altında Said Nursî'nin hayatında yapmayı adet haline getirdiği bazı uygulamaların hadislerdeki dayanakları olarak zikrettiği 33 hadisi de eklemesidir. Badıllı, Said Nursî'nin hadis olduğunu belirtmeden söylediği bazı şeylerin de hadiste dayanaklarını tespit etme yoluna gitmiştir.

Tablodaki toplam rakam bu sayıdan fazla çıkmaktadır. Bu onun her hadis için birden fazla kaynak zikretmesinden kaynaklanmaktadır. Tablo hazırlanırken genelde ilk üç sırada zikrettiği kaynaklar dikkate alınmıştır. Buhârî ve Muslim'in birlikte (muttefekun aleyh) ve tek başlarına rivayet ettikleri hadisler ayrı ayrı sayılmıştır.²¹

Muttefekun aleyh	68
Buhârî	34
Muslim	14
Tirmizî	42
Ebu Davud	20
İbn Mace	19
Musnedu Ahmed	79
et-Terğîb ve't-Terhîb	22
Sahîhu İbn Hibbân	75
Muşkilu'l-Âsâr	12
el-Mustedrak (el-Hakim)	72
Kenzu'l-Ummal(Ali el-Muttâkî el-Hindî)	26
el-Mu'cemu'l-Kebîr (et-Teberânî)	8
Delâilu'n-N ubuvve (el-Beyhakî)	62
Musnedu'l-Firdevs (ed-Deylemî)	47
eş-Şifâ (Kadı İyâz)	118
Şerhu's-Şifâ (Aliyyu'l-Kârî)	89
Şerhu's-Şifâ (el-Hafâcî)	14
Mecmau'z-Zevâid (el-Heysemî)	19
Fethu'l-Bârî (İbn Hacer)	11
el-Fethu'l-Kebîr (Suyûtî)	55
el-Hasaisu'l-Kubra (Suyûtî)	38
Faydu'l-Kadir (el-Munâvî)	21
el-Bidâye ve'n-Nihâye (İbn Kesir)	27
Cem'u'l-Fevâid (Muhammed b. Süleyman el-Mağribî)	46
İhyau Ulûmi'd-Dîn (el-Gazalî)	29
Hucetullah ale'l-Alemîn (en-Nebhânî)	21

Böylece sayı 1078'e ulaşmıştır. Geniş bilgi için bkz. Bilen, *Said Nursî ve Hadis*, 127, (288 numaralı dipnot).

²¹ Bilen, Mehmet, *Said Nursî ve Hadis*, 128.

el-Ezkâr (en-Neveî)	14
es-Sîretu'l-Halebiyye (Burhanuddin el-Halebî)	18
Keşfu'l-Hafâ (el-Aclûnî)	30
Şerhu's-Sunne (el-Beğavî)	23
ez-Zuhd (İbnu'l-Mubârek)	20
ed-Dureru'l-Muntesira (Suyutî)	18
Ruhu'l-Beyân (İ. Hakkı Burusevî)	7
Edebu'd-Dunyâ ve'd-Dîn (el-Maverdî)	7
Ramuzu'l-Âhâdis (Gümüştanevî)	4
Uyûnu'l-Eser (İbn Seyyidi'n-Nâs)	5
es-Siyeru'l-Kebir (İmam Muhammed)	5
el-İşâ'a fî Eşrat's-Sâ'a (Muhammed Berzencî)	4
Kıtabu't-Tabakât (İbn S'ad)	4
el-Hâvî li'l-Fetâvâ (Suyûtî)	3
Zhairu'l-Ukba (Muhibbuddin Taberî)	4
el-Esrâru'l-Marfû'a (Aliyyu'l-Kârî)	3
Sifatu's-Safve (İbnu'l-Cevzî)	3
Tuhfetu'l-Ahvezî (el-Mubarekfûrî)	3
Tenbîhu'l-Gâfîlîn (Ebu'l-Leys es-Semerkindî)	2
Telhisu'l-Habîr (İbn Hacer)	2
Avnu'l-Ma'bûd (el-Azimabâdî)	2
Nuru'l-Ebsâr (Mu'min eş-Şeblencî)	2
Siretu İbn Hişâm	1
el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahabe (İbn Hacer)	1
er-Risâletu'l-Hamidiyye (Hüseyin Cısrî)	1
el-Leâli'l-Masnu'a (Suyûtî)	1
Tehzîbu't-Tehzîb (Safiyuddin Hazrecî) ²²	1
Durretu'l-Va'izîn (Osman b. Hasan el-Hubevî)	1
Mektubât (İmam Rabbânî)	1

²² Badıllı, *Tehzîbu't-Tehzîb*'in yazarı olarak Safiyuddin Hazrecî'yi vermektedir. (Bkz. Badıllı, *Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları*, Envar Neşriyat, İstanbul, 2007, 1007). Tam adı Safiyuddin Ahmed b. Abdullah el-Hazrecî olan bu zatın kitabının adı *Hulâsatu Tezhîbi Tehzîbi'l-Kemâl* şeklindedir. (Geniş bilgi için bkz. Kandemir, Yaşar, "el-Kemâl", DİA, XXV, 223-224.) Tehzîbu't-Tehzîb ise İbn Hacer el-Askalânî'nin eseridir.

Tabloda görüldüğü gibi risalelerde temel hadis kaynaklarının yanında çok sayıda hadis kaynağı sayılmayan eserlerde geçen hadislere de yer verilmiştir. Said Nursî'nin kendisinin bu kaynakları zikretmediğini, Badıllı'nın hadislerin kaynaklarını tespit ederken bu isimleri zikrettiğini de hatırdan çıkarmamak gerekmektedir.

Sonuç

Said Nursî, risalelerinde ele aldığı konularla ilgili çok sayıda hadis zikretmektedir. Nursî'nin, rivayet ettiği hadislerin kaynaklarını genellikle zikretmese de muhtelif vesilelerle yaptığı açıklamalarda başta Buhârî olmak üzere *Kütub-i Sitte* musannifleri ile diğer meşhur hadis alimlerinin kitaplarında rivayet ettikleri hadisleri sahih kabul ettiğini söylemek mümkündür. Eserlerinde ele aldığı konulara dair zikrettiği rivayetlerin sıhhatine yönelik yapılan eleştirilere, hadislerin sahih bir senedlerinin bulunmamasının manalarının da sahih olmadığı anlamına gelmediğini belirtmek suretiyle cevap vermesi dikkat çekicidir. Hadisin manasının doğru olmasını hadisin kabulü için yeterli görmeye hamledilebilecek böyle bir yaklaşımın, anlamı doğru olan her sözün Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispet edilmesinin önünü açabileceğinden, isabetli olmadığını düşünüyoruz. Hz. Peygamber'in söylediği her sözün doğruluğunu peşinen kabul ettiğimizi belirtirken; anlamı doğru olan her sözün O'na nispet edilemeyeceğinin de altını çizmemiz gerekmektedir. Anlamı doğru olan her sözün Hz. Peygamber'e isnad edilmesinin kapısını aralamamak için de senedin sıhhatinin tespiti elzemdır. Sonuç olarak, Nursî'nin eserlerinde zayıf ve uydurma olduğu belirtilmiş olan bazı hadislere yer vermesinin sebebinin zikrettiğimiz yaklaşım tarzı olduğunu düşünüyoruz.

Kaynakça

- Badıllı, Abdulkadir. *Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları*. İstanbul: Envar Neşriyat, 2007.
- Bilen, Mehmet. *İbn Hacer'in Buhârî Savunusu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınlar, 2013.
- Bilen, Mehmet. *Said Nursî ve Hadîs*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.
- Bilen, Mehmet. *Hadislerin Sıhhatinin Tespitinde Yorumun Etkisi*. (İslam ve Yorum kitabı içinde), Malatya, 2017.
- Deylemî, Ebu Şucâ' el-Hemedânî. *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*. Thk. Said b. Besyuni Zağlûl, Beyrut: 1986.
- Dumeynî, Musfir Azmullah. *Hadiste Metin Tenkidi Metodları*. çev. İlyas Çelebi, Adil Bebek, Ahmet Yücel, İstanbul: Kitabevi yay., 1997.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî. *Nuzhetu'n-Nazar Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*. thk. Abdülkerim el-Fudaylî, Beyrut: 2009.
- İbnu's-Salâh, Ebu Amr Takiyuddin Osman. *Ulûmu'l-Hadîs*. Thk. Nurettin Itr, Dimaşk: Daru'l-Fikr, 1986.
- İbnu's-Salâh, Ebu Amr Takiyuddin Osman. *Sıyânetu Sahîhi Muslim mine'l-İhlal ve'l-Galat ve Himâyetuhu mine'l-İskât ve's-Sakat*. Thk. Muvaffik b. Abdullah b. Abdulkadir, Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1984.
- Kandemir, Yaşar. "el-Kemâl". DİA, XXV, 222-224.

- Kâsimî, Muhammed Cemaluddin. *Kavâidu't-Tahdîs*. Thk. Muhammed Behçet el-Baytar, Beyrut: 1993.
- Kırbaşoğlu, M. Hayri. *Alternatif Hadis Metodolojisi*. Ankara: Kitâbiyât yay., 2002.
- Nevevî, Ebu Zekeriyâ Yahya b. Şeref. *et-Takrîb ve 't-Teysîr li Ma 'rifeti 's-Suneni 'l-Beşîri'n- Nezîr*. Beyrut: 1986.
- Nursî, Bediuzzaman Said. *Mektubât*. İstanbul: Zehra Yay., 1998.
- Nursî, Bediuzzaman Said. *Lemeat* (İçtimaî Dersler içinde). İstanbul: Zehra Yay., 2006.
- Nursî, Bediuzzaman Said. *Tuluat*. (İçtimai Dersler içinde), İstanbul: Zehra Yay., 2006.
- Nursî, Bediuzzaman Said. *Müdafaalar*. İstanbul: Zehra Yay., 2011.
- Nursî, Bediuzzaman Said. *Şuâlar*. İstanbul: Envar Neşriyat, 2014.
- Subhi es-Salih. *Hadis İlimleri ve Istılahları*. Ankara: 1986.